

Tomasz Oczkowski

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

ORCID: 0000-0002-1479-3801

oczkotom@umk.pl

Rozważania o efektywności aktualnej karnej ochrony tajemnicy przedsiębiorstwa

Tajemnica przedsiębiorstwa jako istotne dobro niematerialne w gospodarce wolnorynkowej

Od ponad 30 lat funkcjonujemy w Polsce w nowej rzeczywistości politycznej i społeczno-gospodarczej. Jedną z cech naszej aktualnej rzeczywistości jest wolność gospodarcza i formalny brak preferencji dla publicznych podmiotów gospodarczych. Innymi słowy w obszarze działalności gospodarczej mamy istotną liczbę podmiotów gospodarczych z tzw. sektora prywatnego, a jedną z cech działalności gospodarczej jest konkurencja na rynku wielu jego uczestników. W kontekście tzw. zbiorowych interesów konsumentów oraz konkurencji między przedsiębiorcami działalność ta ma być uczciwa i pozbawiona różnych praktyk godzących w konkurencję lub w wolny rynek, a także uzasadnione interesy jego uczestników. Konieczność konkurowania na rynku powoduje również, że istotną wartością w prowadzeniu każdej aktywności staje się nie tylko jakość oraz rodzaj oferowanych towarów i usług. Tą wartością są także różnego rodzaju informacje (wiedza), które nie są podawane do publicznej wiadomości. O pozycji i sile ekonomicznej danego przedsiębiorcy nadal z pewnością decydują materialne aktywa, czyli posiadane przez niego środki trwałe i środki obrotowe. Ale aktualna rzeczywistość nieustająco dowodzi, że dobra niematerialne i kluczowa wśród nich informacja, wiedza i doświadczenie są także czynnikami decydującymi o powodzeniu lub porażce określonego projektu gospodarczego.

Oczywiście trafnie akcentuje się, że problematyka rodzaju informacji i ich ochrony ma aspekt wielopłaszczyznowy, co skutkuje dywersyfikacją intensywności jej ochrony¹. W grę wchodzi przecież różnego rodzaju informacje – od

¹ P. Binas, [w:] R. Zawłocki (red.), *Prawo karne gospodarcze*, seria: System Prawa Handlowego, t. 10, Warszawa 2012, s. 588.

tych dotyczących bezpieczeństwa państwa, przez wymiar sprawiedliwości i zawody szczególnego zaufania publicznego, po informacje gospodarcze. Różne znaczenie i charakter informacji gospodarczych objętych poufnością jest również przyczyną dywersyfikacji ochrony prawnej. Odrębne zasady ochrony i odpowiedzialności za zachowanie w poufności określonych informacji dotyczą szczególnie ważnych sfer gospodarczych. Zalicza się do nich działalność bankową lub ubezpieczeniową czy też działalność na publicznym rynku kapitałowym. I w tych wypadkach, analogicznie jak przy poruszanej problematyce, w grę wchodzi także informacje dotyczące tych instytucji gospodarczych, czyli samych uczestników obrotu gospodarczego, tj. banków i ubezpieczycieli. Ale z uwagi na szczególne znaczenie bankowej i ubezpieczeniowej sfery aktywności gospodarczej, chodzi o szerszy charakter tych czynów, co skutkuje także odrębną ochroną karną tego rodzaju informacji (np. art. 171 ust. 5 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe²). Stąd też nie chroni się tu wyłącznie interesu samych banków, ale także prywatność i interesy klientów tych instytucji³.

Należy jednak podkreślić, że niniejsze rozważania dotyczą wyłącznie wybranych aspektów znaczenia i ochrony prawnej tzw. informacji gospodarczych. W rzeczonyj problematyce informacji gospodarczych nie chodzi wyłącznie o jakiegokolwiek informacje poufne. Znaczenie mają tu bowiem tylko te informacje, które są istotnym elementem utrzymania pozycji danego podmiotu na rynku. Innymi słowy chodzi tu o informacje, które, będąc dobrem niematerialnym, mają określone znaczenie i wartość dla danego przedsiębiorcy, który objął je obowiązkiem zachowania w tajemnicy i mogą być wykorzystane przez innego przedsiębiorcę⁴.

Naruszenie tajemnicy przedsiębiorstwa jako delikt z zakresu nieuczciwej konkurencji i czyn karalny

W polskim systemie prawnym ochrona tajemnicy przedsiębiorstwa jest częścią szczególnych rozwiązań prawnych, dotyczących przeciwdziałania nieuczciwej konkurencji między przedsiębiorcami. Kluczowym aktem prawnym jest tu ustawa z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (dalej jako uznk)⁵. Celem uznk jest zwalczanie nieuczciwych praktyk między przedsiębiorcami. Ustawa ta nie dotyczy innych relacji prawnych, a więc nie obejmuje zachowań godzących w zbiorowe lub indywidualne interesy innych uczestników obrotu gospodarczego i interesy konsumentów. Przepisy uznk

² T.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 2488.

³ Tak słusznie: P. Ochman, *Ochrona działalności bankowej w prawie karnym gospodarczym*, Warszawa 2011, s. 224–225.

⁴ Por. P. Binas, [w:] R. Zawłocki (red.), *Prawo karne...*, s. 599.

⁵ T.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1233.

zawierają ogólną definicję zachowania, stanowiącego przejaw nieuczciwej konkurencji (art. 3 ust. 1 uznk). Ale obok tego uznk zawiera również stypizowane zachowania traktowane jako szczególne przejawy nieuczciwej konkurencji. Do kazuistycznie opisanych czynów nieuczciwej konkurencji ustawa ta zalicza aktualnie ujawnienie, pozyskanie lub wykorzystanie informacji stanowiących tajemnicę przedsiębiorstwa (art. 11 ust. 1 uznk). Podkreślić przy tym należy, że katalog szczegółowych działań, będących czynem nieuczciwej konkurencji, jest katalogiem przykładowym. W świetle art. 3 ust. 1 uznk czynem nieuczciwej konkurencji może być każde zachowanie sprzeczne z tym przepisem, nawet jeśli nie mieści się ono w jednym z przykładowych zachowań opisanych w tej ustawie. Stąd też w ramach ogólnej definicji czynem nieuczciwej konkurencji jest każde zachowanie przedsiębiorcy sprzeczne z prawem lub dobrymi obyczajami, zagrażające interesowi innego przedsiębiorcy⁶.

Ujawnienie, wykorzystanie lub pozyskanie cudzych informacji stanowiących tajemnicę przedsiębiorstwa jest jednym z czynów nieuczciwej konkurencji (art. 11 ust. 1 uznk). W kontekście dalszych analiz i wniosków istotne jest to, że aktualne normatywne ujęcie tej postaci czynu nieuczciwej konkurencji obowiązuje od dnia 4 września 2018 r.⁷ Podkreślić należy, że doszło tu do istotnego poszerzenia zakresu tego rodzaju deliktu na gruncie uznk. Wynika to z faktu, że przepis art. 11 ust. 1 i ust 3 uznk, w brzmieniu nadanym od dnia 4 września 2018 r., za nieuprawnione uznaje również posiadanie tego rodzaju danych, w tym także będące wynikiem kopiowania. Do tej daty czynem nieuczciwej konkurencji było wyłącznie nieuprawnione przekazanie, nabycie, ujawnienie lub wykorzystanie tego rodzaju informacji. Nowela z lipca 2018 r. deliktem uczyniła samo pozyskanie (posiadanie) tego rodzaju informacji przez osobę nieuprawnioną. Czyli od tej daty czyn ten mógł formalnie popełnić także pracownik danego przedsiębiorstwa, który po zakończeniu współpracy zachował dla siebie kopie informacji, stanowiących tajemnicę przedsiębiorstwa. Oczywiście jest to niewątpliwie przedpole dalszych możliwych czynów o jednoznacznie szkodliwym zakresie, takich jak ujawnienie tego rodzaju informacji osobie nieuprawnionej lub wykorzystanie tego rodzaju danych na szkodę dotychczasowego przedsiębiorcy. Ale poza dyskusją jest fakt, że na gruncie uznk, po noweli z lipca 2018 r., deliktem jest samo świadome posiadanie bez tytułu prawnego danych stanowiących tajemnicę cudzego przedsiębiorstwa.

Za każdy przejaw zachowania zaliczanego do czynu nieuczciwej konkurencji uznk przewiduje kilka możliwych roszczeń cywilnych (art. 18 ust. 1 pkt 1–6). Są to w szczególności roszczenia negatoryjne lub odszkodowawcze.

⁶ Wyrok SA w Białymstoku z 26 listopada 2014 r., sygn. akt I ACa 877/13, Lex nr 1602877; wyrok SA w Katowicach z 23 listopada 2016 r., sygn. akt V ACa 193/16, Lex nr 2414614.

⁷ Nowe brzmienie wprowadzono na mocy art. 1 pkt 1 ustawy z dnia 5 lipca 2018 r. o zmianie ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2018 r., poz. 1637), dalej jako nowela z lipca 2018 r.

Warto podkreślić, że krąg roszczeń cywilnych jest bardzo szeroki, począwszy od żądania zaniechania naruszeń, swoistego przeproszenia, wydania uzyskanych korzyści (w szczególności ma to znaczenie przy tzw. naśladownictwie), do naprawienia szkody na zasadach ogólnych.

Obok tego uznk penalizuje jako przestępstwa czy też jako wykroczenia wąską grupę stypizowanych, a więc skonkretyzowanych przejawów nieuczciwej konkurencji (art. 23–26). Jednocześnie w tej ustawie widoczne jest, że krąg zachowań podlegających karze za przestępstwo lub wykroczenie jest węższy niż katalog czynów uznawanych za czyny nieuczciwej konkurencji w rozumieniu ustawy. Ale w interesującym nas aspekcie przepisy uznk, jako tzw. delikt cywilny i przestępstwo, uznają zachowania polegające na ujawnieniu lub wykorzystaniu informacji stanowiących tajemnicę przedsiębiorstwa. Wydaje się przy tym, że ochrona karna ogranicza się do zachowań stanowiących największe zagrożenie dla uczciwej konkurencji między przedsiębiorcami⁸. W tym więc obszarze występuje szeroka ochrona interesów przedsiębiorców, gdyż jest ona chroniona środkami prawa cywilnego oraz prawa karnego.

Uznk w art. 23 ust. 1 i 2 określa dwa odrębne występki. Ich istota jest tożsama, oba polegają na ujawnieniu lub wykorzystaniu informacji stanowiących tajemnicę przedsiębiorstwa. Różnice w ich znamionach dotyczą przede wszystkim ich podmiotu. Pierwszy z nich jest przestępstwem indywidualnym i dokonać go może wyłącznie osoba, która posiadając dostęp do tego rodzaju informacji, zobowiązała się do zachowania ich w tajemnicy. Drugi zaś z czynów jest przestępstwem powszechnym i dotyczy sprawcy ujawniającego lub wykorzystującego bez uprawnienia informacje stanowiące tajemnicę przedsiębiorstwa, o ile w trakcie tych czynności posiadał on wiedzę, że jest to tajemnica przedsiębiorstwa. W kontekście dalszych wniosków zasadne jest również wskazanie, że sfery deliktu cywilnego oraz zachowania penalizowanego w art. 23 ust. 1 i ust. 2 uznk nie pokrywają się w pełni. Innymi słowy nie każde zachowanie będące w aktualnym stanie prawnym „cywilnym” naruszeniem prawa do tajemnicy przedsiębiorstwa będzie jednocześnie zachowaniem wyczerpującym znamiona przestępstwa naruszenia tajemnicy przedsiębiorstwa.

Pojęcie informacji stanowiącej tajemnicę przedsiębiorstwa

Przedmiotem wykonawczym obu czynów karalnych z art. 23 ust. 1 i 2 uznk są informacje stanowiące tajemnicę przedsiębiorstwa. Należy jednak wskazać, a to będzie miało znaczenie dla dalszych wniosków, że przepis

⁸ Tak: M. Mozgawa, *Przestępstwa stypizowane w ustawie o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji*, „Monitor Prawniczy” 1994, nr 4, s. 101.

art. 11 ust. 1 uznk akcentuje abstrakcyjne zagrożenie dla interesów przedsiębiorcy, którego tajemnica firmy została ujawniona lub wykorzystana, podczas gdy do bytu występku konieczne jest wystąpienie skutku.

W myśl art. 11 ust. 4 uznk w brzmieniu do 4 września 2018 r. przez tajemnicę przedsiębiorstwa rozumiano nieujawnione do wiadomości publicznej informacje techniczne, technologiczne, organizacyjne przedsiębiorstwa lub inne informacje posiadające wartość gospodarczą, co do których przedsiębiorca podjął niezbędne działania w celu zachowania ich poufności. Nowela z lipca 2018 r. nie wniosła istotnych zmian w obszarze dotychczasowego zakresu i znaczenia informacji wchodzących w skład tajemnicy przedsiębiorstwa (aktualnie art. 11 ust. 2 uznk). Stąd też dotychczasowe wykładnie i oceny tego pojęcia zachowują w całości swoją aktualność. Tajemnicę przedsiębiorstwa stanowią więc informacje publicznie nieznanne, mające wartość gospodarczą, wobec których przedsiębiorca podjął odpowiednie działania, aby nie utracił one poufnego charakteru.

Trafnie Sąd Najwyższy w wyroku z 5 września 2001 r. stwierdził, że „przepis art. 11 ust. 1 i 4 ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji wyklucza objęcie tajemnicą informacji, które osoba zainteresowana może uzyskać w zwykłej i dozwolonej drodze”⁹. W innym zaś z orzeczeń Sąd Najwyższy przyjął, że wykorzystanie przez pracownika we własnej działalności gospodarczej informacji, co do których przedsiębiorca (pracodawca) nie podjął niezbędnych działań w celu zachowania ich poufności, należy traktować jako wykorzystanie powszechnej wiedzy, do której przedsiębiorca nie ma żadnych ustawowych uprawnień¹⁰. Te orzeczenia wyraźnie akcentują okoliczności, które wykluczają poufny charakter określonych informacji dotyczących danego przedsiębiorcy. Wyklucza je jawny i powszechny charakter określonych informacji. Ale poufność może nie mieć miejsca także wtedy, gdy występuje brak dbałości ze strony pracodawcy o utrzymanie określonych danych w tajemnicy. Także i w tym wypadku określone dane nie mogą być traktowane jako informacje wchodzące w skład tajemnicy przedsiębiorstwa¹¹. Niemniej jednak również w kontekście noweli z lipca 2018 r. przedsiębiorca nie musi wprowadzać daleko idących zabezpieczeń, tak aby ochrona danych stanowiących tajemnicę przedsiębiorstwa była na jak najwyższym poziomie. Oczywiście zabezpieczenie tych danych może przyczyniać się do ograniczenia możliwości bezprawnego ich ujawnienia, wykorzystania lub pozyskania, ale dla bytu samego przestępstwa istotny jest fakt, że dany przedsiębiorca traktuje określone informacje jako poufne, z uwagi na ich znaczenie gospodarcze¹². Innymi słowy chodzi tu

⁹ Sygn. akt I CKN 1159/00, LexPolonica nr 353291.

¹⁰ Wyrok SN z 3 października 2000 r., sygn. akt I CKN 304/00, LexPolonica nr 346397.

¹¹ P. Binas, [w:] R. Zawłocki (red.), *Prawo karne...*, s. 596.

¹² *Ibidem*, s. 597–598. Pogląd P. Binasa jest aktualny także w obecnym stanie prawnym, w poprzednim bowiem przyjęto, że tajemnicą są informacje, wobec których podjęto niezbędne

nawet o minimalną staranność (aktywność) ze strony przedsiębiorcy, wskazującą na to, które gromadzone w jego zasobach informacje stanowią tajemnicę przedsiębiorstwa. I niewątpliwie, także z uwagi na stałą zmienność tych informacji, a w szczególności na zmiany kadrowe, te działania przedsiębiorcy muszą mieć charakter permanentny¹³. Słusznie akcentuje się, że liczba osób mających dostęp do tajemnicy przedsiębiorstwa nie decyduje o tym, że określone dane nie są już tajemnicą firmy w rozumieniu aktualnego brzmienia art. 11 ust. 2 uznk. Większa liczba osób mających dostęp do określonych danych nie oznacza bowiem, że dana informacja stała się powszechnie znana. Istotny jest tu wyłącznie fakt, czy przedsiębiorca, umożliwiając dostęp innym osobom do określonych informacji, poinformował o ich poufnych charakterze i znaczeniu gospodarczym, wymagającym zachowania tej poufności¹⁴.

Jednocześnie uznk ma szeroką definicję o rodzaju informacji zaliczanych do tajemnicy przedsiębiorstwa. Poza informacjami o charakterze intelektualnym lub technologicznym mogą to być informacje o strukturze organizacyjnej firmy oraz wszelkie inne informacje posiadające wartość gospodarczą. W grę wchodzi więc tu z pewnością wszelkie informacje handlowe, czyli korespondencja handlowa, oferty, ustalone warunki cenowe, bazy danych klientów oraz bazy dla celów marketingowych, założenia akcji promocyjnych, reklamowych¹⁵. A zatem o tym, czy dana informacja może stanowić tajemnicę przedsiębiorstwa, zawsze decyduje znaczenie gospodarcze dla danej działalności oraz zapewnienie przez przedsiębiorstwo zachowania poufności danej informacji. Ale poza dyskusją pozostaje fakt, że samo subiektywne przekonanie o znaczeniu danej informacji nie jest tu okolicznością wystarczającą. Konieczne jest także posiadanie przez nią obiektywnej wartości gospodarczej. A zatem dana informacja musi być przydatna w realizacji określonych celów gospodarczych¹⁶. Trafnie wskazuje się przy tym, że „wartość gospodarcza” informacji poufnej musi cechować każdą z informacji, o której mowa w art. 11 ust. 2 uznk¹⁷. I obiektywna istotność tej informacji dla określonej aktywności ekonomicznej jest niewątpliwie kluczowym zagadnieniem decydującym o zakwalifikowaniu określonych danych do tajemnicy przedsiębiorstwa. Stąd też należy zaakceptować stanowisko, że doraźna, incydentalna i jednostkowa informacja może również stanowić tajemnicę przedsiębiorstwa (np. planowane przejście kluczowego dy-

zabiegi dla zachowania ich w poufności, podczas gdy dziś warunkiem jest podjęcie działań w celu utrzymania ich w poufności.

¹³ Ibidem, s. 598

¹⁴ R. Zawłocki, *Przestępstwa przeciwko przedsiębiorcom. Komentarz*, Warszawa 2003, s. 147.

¹⁵ Tak: P. Kozłowska-Kalisz, *Odpowiedzialność karna za naruszenie tajemnicy przedsiębiorstwa*, Kraków 2006, s. 59 i wskazany tam wyrok SN z 3 października 2000 r., sygn. akt I CKN 304/00, OSN 2001, Nr 4, poz. 59.

¹⁶ P. Kozłowska-Kalisz, op. cit., s. 53; P. Binas, [w:] R. Zawłocki (red.), *Prawo karne...*, s. 599.

¹⁷ S. Pawelec, *Ochrona tajemnicy przedsiębiorstwa w prawie karnym materialnym i procesowym*, Warszawa 2015, s. 25.

rektora firmy do konkurencyjnej spółki). Jednakże z chwilą, w której dana informacja staje się nieaktualna w bieżącej aktywności, traci ona swoją przydatność gospodarczą, a w tym samym nie może być już zaliczana do informacji ze sfery tajemnicy przedsiębiorstwa¹⁸ (także upublicznienie danej informacji zawsze pozbawia możliwości zakwalifikowania jej do informacji z zakresu tajemnicy przedsiębiorstwa).

Co do zasady informacja zaliczana do tajemnicy przedsiębiorstwa będzie dobrem niematerialnym o określonej wartości ekonomicznej. Niekiedy nawet wygenerowane w firmie tego rodzaju dobro niematerialne będzie odzwierciedlone (wycenione) w jej bilansie. Będzie to w szczególności dotyczyć różnorodnych rozwiązań innowacyjnych lub kosztów opracowania nowych produktów. Ale nie oznacza to, że brak tego rodzaju aktywu w księgach finansowych firmy wyklucza zaliczenie określonych danych do tajemnicy przedsiębiorstwa. Należy podkreślić, że takiego rodzaju dane, jak biznes plany, bazy danych klientów, są z pewnością informacjami stanowiącymi tajemnicę przedsiębiorstwa.

Trafnie wskazuje się w doktrynie, że tajemnicą przedsiębiorstwa nie są wyłącznie tzw. pozytywne informacje gospodarcze. Innymi słowy chodzi tu o to, że tajemnicą przedsiębiorstwa są nie tylko dane, które są wykorzystywane w jej codziennej działalności i które przyczyniają się do utrzymania określonej pozycji firmy na rynku. Do tego rodzaju danych poufnych należy również zaliczyć te informacje, które mają tzw. negatywny charakter. Chodzi tu o informacje niewykorzystywane w aktywności gospodarczej, ale które np. wskazują na nieopłacalność lub inną nieprzydatność danego pomysłu innowacyjnego lub określonego procesu produkcji¹⁹. Mowa tu o pozyskaniu wiedzy na skutek własnej aktywności, że pewne określone projekty gospodarcze nie mają w danej rzeczywistości uzasadnienia ekonomicznego lub są niemożliwe do przeprowadzenia z innych przyczyn ustalonych w toku wewnętrznych prac w danej firmie. Taka informacja także posiada wartość gospodarczą, gdyż z niej wynika nieopłacalność lub niecelowość realizacji nowego projektu gospodarczego. A to może być także czynnikiem wpływającym na przewagę konkurencyjną nad innymi podmiotami²⁰.

Idąc tym słusznym kierunkiem wykładni, należy opowiedzieć się za stanowiskiem, że tajemnicą przedsiębiorstwa są także informacje o stosowanych w firmie niedozwolonych praktykach biznesowych. Oczywiście chodzi tu o zachowanie sprzeczne z prawem (np. naruszanie zbiorowych interesów konsumentów) lub etyką biznesu, akceptowane w firmie jako model osiągnięcia przewagi na rynku nad innymi konkurentami.

¹⁸ *Ibidem*, s. 27–28.

¹⁹ *Ibidem*, s. 32–33.

²⁰ *Ibidem*.

Przestępstwa z art. 23 ust. 1 i 2 uznk

Jak wcześniej wskazano, niektóre z kazuistycznie ujętych czynów nieuczciwej konkurencji legislator uznał za szczególnie karygodne i opatrzył je sankcją o charakterze karnym²¹. Te dwa typy przestępstw opisanych w uznk ujęte w art. 23 ust. 1 i 2 tej ustawy obejmują występki naruszenia tajemnicy przedsiębiorstwa.

Byt występku z art. 23 ust. 1 uznk zależy jest od wystąpienia następujących okoliczności:

1) popełnienia je osoba zobowiązana do zachowania poufności posiadanych informacji,

2) osoba ta wykorzystuje we własnej działalności informacje stanowiące tajemnicę przedsiębiorstwa lub ujawnia je innej osobie,

3) przedmiotem ujawnienia lub wykorzystania, jest informacja stanowiąca tajemnicę przedsiębiorstwa,

4) na skutek ujawnienia lub wykorzystania informacji stanowiących tajemnicę przedsiębiorstwa przedsiębiorca, którego informacje ujawniono lub wykorzystano, ponosi z tego powodu poważną szkodę.

Czyn z art. 23 ust. 2 uznk nie wiąże się z koniecznością powstania szkody po stronie określonego przedsiębiorcy. Jego istota jest tożsama do czynu z art. 23 ust. 1 uznk i polega na ujawnieniu innej osobie informacji stanowiącej tajemnicę przedsiębiorstwa lub na wykorzystaniu tej informacji, we własnej działalności gospodarczej. Różnica zaś występuje między podmiotami każdego z tych czynów.

Należy podkreślić, że zakres obu czynów karalnych przeciwko tajemnicy przedsiębiorstwa jest węższy od zakresu deliktu cywilnego, o którym mowa w art. 11 ust. 1 uznk²². Jest to w szczególności widoczne po noweli z lipca 2018 r., gdzie aktualnie deliktem cywilnym jest już samo bezprawne posiadanie informacji wchodzących w skład tajemnicy przedsiębiorstwa. Stąd też o ile z pewnością za delikt cywilny można uznać samo nieuprawnione posiadanie informacji stanowiących tajemnicę przedsiębiorstwa przez pracownika po ustaniu zatrudnienia, to na gruncie obu czynów karalnych zachowanie takie nie wyczerpuje znamion żadnego z tych występków. Oczywiście nie pozbawia to możliwości to traktowania tego rodzaju zachowania jako usiłowanie dokonanie jednego z nich, ale z uwagi na oczywiste trudności w rozróżnieniu karalnego usiłowania od niekaralnego przygotowania, tego rodzaju zachowanie należy uznać za niewyczerpujące znamion żadnego z tych czynów karalnych.

Podmiotem przestępstwa z art. 23 ust. 1 uznk może być tylko osoba, na której ciąży obowiązek zachowania tajemnicy przedsiębiorstwa²³. W przypad-

²¹ R. Zawłocki, *Przestępstwa przeciwko...*, s. 140.

²² Tak: *ibidem*, s. 143.

²³ O. Górniok, *Prawo karne gospodarcze. Komentarz*, Toruń 1997, s. 99.

ku zaś czynu z ust. 2 tego artykułu jego podmiotem może być każdy, który wie, że bezprawnie uzyskał informację stanowiącą tajemnicę cudzego przedsiębiorstwa. Jest to ujęcie analogiczne do ujawnienia lub wykorzystania informacji poufnej na rynku kapitałowym (ang. *insider trading*). Istotne jest wyłącznie to, że ujawniający lub wykorzystujący uzyskał bezprawnie informacje stanowiące tajemnicę innego przedsiębiorstwa – wystarczy tu bezprawie cywilne, czyli brak jakiegokolwiek tytułu prawnego (uprawnienia) do posiadania tego rodzaju informacji²⁴.

Trafnie podkreśla się, że czynności wykonawcze obu przestępstw z art. 23 ust. 1 i 2 uznk mogą przybrać jedną z dwóch postaci: ujawnienia osobie nieuprawnionej lub wykorzystania takiej informacji we własnej działalności²⁵. Ujawnienie to pojęcie o szerszym znaczeniu niż rozpowszechnianie i dla bytu tej postaci przestępstwa wystarczy ujawnienie informacji stanowiącej tajemnicę przedsiębiorstwa podmiotowi do tego nieuprawnionemu²⁶. Wykorzystanie to niewątpliwie użycie czegoś dla własnych celów, dla własnego pożytku²⁷. Z pewnością w grę wchodzi tu stan, w którym osoba współpracująca z innym przedsiębiorcą rozpoczyna własną, samodzielną działalność gospodarczą, konkurencyjną do aktualnego lub byłego pracodawcy, w której to działalności korzysta z informacji stanowiących tajemnicę przedsiębiorstwa tego aktualnego pracodawcy lub byłego pracodawcy. Ale w doktrynie widoczne jest również szersza wykładania owej czynności wykonawczej. Zgodnie z nią własna działalność wykorzystującego to nie tylko aktywność prowadzona osobiście. Dotyczy to także sytuacji, w których sprawca tego rodzaju aktywność podejmuje w sposób pośredni. W grę wchodzi tu więc posiadanie statusu wspólnika w innej spółce, a nawet wystarczy tu prowadzenie spraw innej spółki jako zarządzający lub współzarządzający²⁸. Trafnie bowiem akcentuje się, że ta szersza wykładnia oddaje cel ochrony karnej, czyli wykorzystanie informacji stanowiących tajemnicę gospodarczą dla korzyści i celów wykorzystującego. Wydaje się przy tym, że ta postać czynu jest bardziej karygodna, bo wykorzystujący nie tylko narusza obowiązek lojalności wobec danego przedsiębiorcy, ale czerpie z tego korzyści, choćby pośrednio jako wspólnik danego podmiotu.

Natomiast w przypadku trudności w uznaniu, że dany podmiot jest przejawem własnej działalności posiadacza i wykorzystującego cudze informacji gospodarczego, karne przepisy uznk penalizują również ujawnienie tego rodzaju poufnych informacji gospodarczych innemu nieuprawnionemu do tego

²⁴ Ibidem, s. 103–104; M. Mozgawa, *Przestępstwa stypizowane...*, s. 102.

²⁵ P. Binas, [w:] R. Zawłocki (red.), *Prawo karne...*, s. 593.

²⁶ Ibidem, s. 594; O. Górniok, op. cit., s. 99.

²⁷ O. Górniok, op. cit., s. 100.

²⁸ R. Zawłocki, *Przestępstwa przeciwko...*, s. 156; P. Binas, [w:] R. Zawłocki (red.), *Prawo karne...*, s. 595.

podmiotowi. Stąd też z pewnością praca o nowego pracodawcy i wykorzystanie u niego poufnych i gospodarczych informacji, pozyskanych u wcześniejszego pracodawcy, będzie traktowane jako ujawnienie danych innego podmiotowi. W tej sytuacji bowiem w grę wchodzi inny przedsiębiorca, jako inny podmiot korzystający z ujawnionych mu informacji. Innymi słowy jeśli „cudzy” przedsiębiorca nie jest „własnym” podmiotem osoby wykorzystującej informację od poprzedniego pracodawcy, to będzie on na pewno innym podmiotem nieuprawnionym, któremu ujawniono cudzą tajemnicę przedsiębiorstwa.

Byt występku z art. 23 ust. 1 uznk uzależniony jest także od konieczności wystąpienia skutku, w postaci wyrządzenia poważnej szkody przedsiębiorcy, którego tajemnicę ujawniono lub wykorzystano. Ten dodatkowy element znamion tego czynu zabronionego nie tylko rodzi trudności w jego wykładni, ale również istotnie ogranicza sferę kryminalizowaną. W przeciwieństwie bowiem do analogicznego czynu przeciwko tajemnicy służbowej, ujętego w art. 266 par. 1 Kodeksu karnego, wymagane jest tu wyrządzenie uszczerbku majątkowego. Poważna szkoda na gruncie art. 23 ust. 1 uznk powinna być utożsamiana ze szkodą materialną. Skoro bowiem chodzi tu o informacje zapewniające możliwość konkurencyjności na rynku, to także o informacje mające znaczenie dla sytuacji finansowej danej firmy, z możliwością generowania zysku na czele. I stąd też szkoda majątkowa oznacza tu nie tylko uszczerbek majątkowy, ale w grę tu wchodzi przede wszystkim utracony zysk²⁹. W sferze aktywności gospodarczej wykorzystanie informacji stanowiącej tajemnicę przedsiębiorstwa przez podmiot konkurencyjny co prawda może prowadzić do straty (uszczerbku w mieniu), choć co do zasady będzie się to wiązać przede wszystkim z utratą korzyści, tj. spadkiem zysków (np. z powodu przejęcia przez konkurencję portfela zamówień na dostawę lukratywnego towaru tego samego rodzaju). Z uwagi na cel i istotę tej ustawy, nie ma żadnych racjonalnych przesłanek do zawężania wykładni przepisu karnego wyłącznie do rzeczywistego uszczerbku w mieniu³⁰. Sama zaś „poważność” szkody jest niestety kryterium ocennym, które podlega tu wartościowaniu. Nie jest to z pewnością kryterium jednoznacznie zobiektywizowane, jak np. mienie znacznej lub wielkiej wartości. Brak normatywnego „sztywnego” wyznacznika tej wartości ma tylko ten plus, że przepis karny pozwala tu chronić różne firmy, w tym małe przedsiębiorstwa. Poważność szkody bowiem odnosi do skali aktywności danego przedsiębiorcy, którego tajemnicę ujawniono lub wykorzystano.

²⁹ M. Mozgawa, *Glosa do wyroku SN z dnia 3 kwietnia 2002 r., V KKN 223/2000*, „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 11, s. 113 i nast., O. Górniok, op. cit., s. 101.

³⁰ P. Kozłowska-Kalisz, op. cit., s. 261.

Tajemnica przedsiębiorstwa a doświadczenie zawodowe. Kwestia prewencyjnego charakteru zakazu działalności konkurencyjnej

Wskazana interpretacja znamion czynów karalnych z art. 23 ust. 1 i 2 uznk jednoznacznie wskazuje, że wybitnie złożone i mało efektywne będzie poszukiwanie ochrony karnej w sytuacji bezprawnego posiadania przez osoby nieuprawnione informacji z zakresu tajemnicy przedsiębiorstwa. Byt bowiem każdego z tych czynów zależy jest od udowodnienia ujawnienia innemu przedsiębiorcy tego rodzaju informacji lub od udowodnienia wykorzystania tego rodzaju informacji. Co więcej, przy czynie z art. 23 ust. 1 uznk tego rodzaju zachowanie musi nadto skutkować wyrządzeniem szkody majątkowej podmiotowi, którego informacje ujawniono lub wykorzystano. A nie bez znaczenia jest tu fakt, że czyn z tego przepisu uznk dotyczy dominujących na rynku sytuacji, czyli przejścia do konkurencji pracownika zobowiązanego do zachowania poufności, z danymi wrażliwymi pozyskanymi w pracy o dotychczasowego pracodawcy. Bo przecież czyn z art. 23 ust. 1 uznk jest przestępstwem indywidualnym i dotyczy osoby zobowiązanej do zachowania poufności. Oznacza to, że w tym wypadku ujawnienie lub wykorzystanie musi być efektywne, czyli musi być wykorzystane w innej firmie ze szkodą dla firmy, której tajemnice ujawniono. Jak wskazano wcześniej, bezprawne pozyskanie (posiadanie) po noweli z 2018 r. jest aktualnie cywilnym deliktem nieuczciwej konkurencji. Nie jest to jednak okoliczność wystarczająca do przypisania odpowiedzialności za czyny karalne opisane w art. 23 ust. 1 i 2 uznk. Wydaje się jednak, że tak istotne zawężenie karalności w stosunku do aktualnej postaci deliktu cywilnego jest uzasadnione zasadą subsydiarności oddziaływania prawa karnego w sferze gospodarczej i koniecznością kryminalizacji najbardziej karygodnych zachowań, a karygodne jest bezprawne wykorzystanie cudzy informacji przez konkurenta. Nie zmienia to jednak faktu, że w uznk poszerzono pojęcie tego szczególnego deliktu cywilnego, nie modyfikując przy tym żadnego ze znamion dotychczasowych występów.

Nie jest to jedyna kwestia dotycząca obiektywnych trudności w efektywnym ściganiu tego rodzaju zachowań w kontekście aktualnych znamion czynów karalnych z art. 23 ust. 1 i 2 uznk. Kolejną kwestią jest bowiem trudna do ustalenia jednoznaczna granica między ujawnieniem lub wykorzystaniem informacji stanowiących tajemnicę przedsiębiorstwa a kwestią wykorzystania posiadanej wiedzy i doświadczenia. Poza dyskusją pozostaje fakt, że w aktualnej rzeczywistości analizowany problem dotyczy przede wszystkim pewnych określonych i istotnych dla firm stanowisk. Przykładem mogą tu być handlowcy, personel działów rozwoju, technolodzy produkcji opartej na indywidualnych rozwiązaniach, recepturach itp. Rzeczą całkowicie normalną jest przejście tego rodzaju pracowników do innych firm konkurujących z dotychczasowym pra-

codawcą. Bo przecież zmiana pracodawcy jest prawem każdego pracownika. W praktyce więc nawet wykazanie faktu posiadania przez danego pracownika u „nowego” pracodawcy (konkurenta) informacji poufnych, adekwatnych do informacji zgromadzonych w zasobach „starego” pracodawcy, nie oznacza wyprzedzenia wniosku, że dane te ujawniono lub wykorzystano w rozumieniu uznk³¹. W praktyce bowiem trudne może być jednoznaczne rozróżnienie „konsumpcji” cudzej informacji u konkurenta od korzystania z własnej informacji, jaką posiada pracownik w ramach swojego doświadczenia zawodowego³². Osobiste doświadczenie i wiedza pracownika, zdobyte w toku wieloletniego zatrudnienia, stanowią bowiem element dobra osobistego każdej jednostki i jako takie zasługują na ochronę prawną, a zatem mogą być przez tę jednostkę wykorzystywane dla własnej korzyści³³. To zaś oznacza, że i tak w bardzo złożonych dowodowo sprawach tego rodzaju mogą się pojawić wątpliwości w bezspornym ustaleniu stanu faktycznego. A przecież w procesie karnym wszelkie wątpliwości w stanie faktycznym powinny być tłumaczone na korzyść osoby podejrzanej. W konsekwencji wydaje się, że prewencyjnie bardziej efektywne będą nie obowiązki zachowania poufności po ustaniu współpracy, co umowne zakazy podejmowania działalności konkurencyjnej, obejmujące także okres po zakończeniu współpracy.

Ujawnienie tajemnicy przedsiębiorstwa przez sygnalistę

W podsumowaniu nie można pominąć jeszcze jednego aspektu problematyki ujawnienia informacji stanowiących tajemnicę firmy. Poruszane w niniejszym artykule aspekty dotyczyły przede wszystkim ujawnienia tajemnicy firmy na szkodę jej interesów. Warto jednak pamiętać, że tajemnicą przedsiębiorstwa (tajemnicą służbową) mogą być objęte praktyki danej firmy naruszające zasady uczciwej konkurencji. Kwestia ocen prawnych naruszenia tego rodzaju obowiązku poufności wiąże się także ze znaną od lat kwestią aktywności tzw. sygnalistów (ujawniaczy). Aspekt widocznej tu kolizji interesów i problem wprowadzenia ochrony prawnej sygnalistów ma już nawet kontekst

³¹ Należy nadmienić, że często między firmą a współpracującą z nią osobą fizyczną relacje są budowane nie w oparciu o Kodeks pracy, ale jako B&B (relacje typowo biznesowe). W takim wypadku często dochodzi do sytuacji, w której wrażliwe dane (np. kontakty handlowe) gromadzone są także we własnych zasobach informatycznych np. handlowca, a nie w zasobach firmy, z którą współpracuje. A to może oznaczać, że pewna grupa danych jest także danymi tego właśnie handlowca i nie są to wyłącznie dane przedsiębiorcy, dla którego handlowiec działał.

³² P. Binas, [w:] R. Zawłocki (red.), *Prawo karne...*, s. 598.

³³ Tak jednoznacznie: SA w Poznaniu w postanowieniu z 20 lutego 2013 r., sygn. akt I ACz 286/13, Lex nr 1283030. Zob. również P. Binas, [w:] R. Zawłocki (red.), *Prawo karne...*, s. 598 oraz R. Zawłocki, *Przestępstwa przeciwko...*, s. 158, jak również tezę nr 3 wyroku SA w Białymstoku z 12 lutego 2013 r., sygn. akt II AKa 2/13, Lex nr 1283030.

normatywny w postaci dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/1937 z dnia 23 października 2019 r. w sprawie ochrony osób zgłaszających naruszenia prawa Unii³⁴. Dyrektywa dopuszcza możliwość zgłaszania (ujawniania) nieprawidłowości w funkcjonowaniu danych organizacji, także do adresatów zewnętrznych, czyli do organów nadzoru lub nawet do organów ścigania. Innymi słowy dyrektywa zezwala na takie praktyki, wprowadzając także jako standard ochronę prawną dla sygnalisty. Wydaje się również, że poza zapewnieniem bezpieczeństwa w firmie dla samego sygnalisty (np. zakaz zwolnienia go z pracy, zakaz pogarszania jego warunków zatrudnienia) rozwiązania prawne powinny pójść jeszcze dalej. Przykładem możliwych dywersyfikacji ocen tego rodzaju praktyk może być bowiem aktywność Stanleya Adamsa, jednego z menedżerów w szwajcarskim koncernie Hoffman-La Roche. W 1973 r. zgłosił on organom władzy fakt dopuszczanie się przez ten koncern czynów z zakresu nieuczciwej konkurencji. Co prawda jego działania spowodowały podjęcie czynności wyjaśniających, ale jednocześnie skutkiem tego zgłoszenia było m.in. skazanie go za ujawnienie tajemnicy przedsiębiorstwa. Formalnie bowiem Stanley Adams był objęty obowiązkiem nieujawniania informacji stanowiących tajemnicę przedsiębiorstwa³⁵.

Należy więc zaakceptować stanowisko Jacka Dudy, zgodnie z którym dla pełnej czytelności pozycji prawnej sygnalisty, objętego obowiązkiem zachowania tajemnicy służbowej lub zawodowej, w sytuacji zgłoszenia zewnętrznego lub upublicznienia znanych mu nieprawidłowości należy wprowadzić odrębny kontrakt ujawnienia tajemnicy prawnie chronionej³⁶. Nie wszystkie bowiem tego rodzaju sytuacje będą objęte kontraktem stanu wyższej konieczności. Oczywiście w tego rodzaju sytuacjach zawsze można doszukiwać się dekompletacji struktury przestępstwa, z uwagi na brak społecznej szkodliwości samego ujawnienia. Jednak z pewnością tego rodzaju odrębny kontrakt przyczyniłby się do większego bezpieczeństwa prawnego osób objętych obowiązkiem zachowania poufności, które w interesie ogólnym ujawniają „złe” praktyki swojej instytucji.

Wykaz literatury

Bastin G., Townsend P., *Whistleblowers – a legitimate role in corporate life?*, „Journal of Financial Crime” 1996, nr 4(2).

³⁴ Dz. Urz. UE L 305, s. 17 ze zm.

³⁵ G. Bastin, P. Townsend, *Whistleblowers – a legitimate role in corporate life?*, „Journal of Financial Crime” 1996, nr 4(2), s. 179.

³⁶ J. Duda, *Wyłączenie odpowiedzialności karnej sygnalisty. Rozważania w kontekście obowiązku implementacji dyrektywy w sprawie ochrony osób zgłaszających naruszenie prawa Unii*, [w:] B. Baran, M. Ożóg (red.), *Ochrona sygnalistów. Regulacje dotyczące osób zgłaszających nieprawidłowości*, Warszawa 2021, s. 59–61.

- Duda J., *Wyłączenie odpowiedzialności karnej sygnalisty. Rozważania w kontekście obowiązku implementacji dyrektywy w sprawie ochrony osób zgłaszających naruszenie prawa Unii*, [w:] B. Baran, M. Ożóg (red.), *Ochrona sygnalistów. Regulacje dotyczące osób zgłaszających nieprawidłowości*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021.
- Górniok O., *Prawo karne gospodarcze. Komentarz*, TNOiK, Toruń 1997.
- Kozłowska-Kalisz P., *Odpowiedzialność karna za naruszenie tajemnicy przedsiębiorstwa*, Zakamycze, Kraków 2006.
- Mozgawa M., *Glosa do wyroku SN z dnia 3 kwietnia 2002 r., V KKN 223/2000*, „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 11.
- Mozgawa M., *Przestępstwa stypizowane w ustawie o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji*, „Monitor Prawniczy” 1994, nr 4.
- Ochman P., *Ochrona działalności bankowej w prawie karnym gospodarczym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011.
- Pawelec S., *Ochrona tajemnicy przedsiębiorstwa w prawie karnym materialnym i procesowym*, C.H. Beck, Warszawa 2015.
- Zawłocki R., *Przestępstwa przeciwko przedsiębiorcom. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2003.
- Zawłocki R. (red.), *Prawo karne gospodarcze*, seria: System Prawa Handlowego, t. 10, C.H. Beck, Warszawa 2012.

Summary

Considerations on the effectiveness of the current criminal protection of enterprise's secrets

Keywords: law, enterprise secrets, civil tort and criminal act of unlawful disclosure or use of enterprise secrets.

The purpose of the article is to analyze and present an opinion on the economic role of information constituting enterprise secrets and analyze the specific and separate legal protection of such assets. It is emphasized that Poland has extensive regulations on this issue, included in the provisions aimed at combating unfair competition between entrepreneurs. Unauthorized possession, disclosure or use of another company's secret is currently a separate act of unfair competition. Some of these acts are even criminalized as separate offences. This article also indicates that criminal protection against this type of behaviour cannot be effective in many situations, emphasizing the reasons for this assessment.